

جغرافیا و روابط انسانی، بهار ۱۳۹۸، دوره ۱، شماره ۴

بررسی نقش منظر شهر در برقراری امنیت شهروندان در سطح محلات شهری (مورد مطالعه:

محلّه عباس آباد، سنندج)

ژیلا سجادی^۱، بشرا ناصری^۲، علی هاشمی زاده^۳، هادی غلامی نورآباد^۴

۱- دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید بهشتی تهران

۲- کارشناسی ارشد معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات ایلام

۳- دانشجوی دکتری، انستیتوی فناوری بیجینگ پکن

۴- دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت امور شهری، دانشگاه تهران

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۳/۱۷

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۳/۱۵

چکیده

در حال حاضر یکی از مهمترین آسیب‌های شهری بر پیکر شهرها ناشی از آشفتگی و اغتشاش بصری است. از طرف دیگر، امنیت و منظر شهری، واژه‌هایی هستند که اگرچه هر دو از زیرمجموعه‌های علم شهرسازی و معماری منظر محسوب می‌شوند، اما نیاز به بررسی دقیق‌تر ارتباط بین آنها وجود دارد. این در حالی است که نظریات و تجارب متعدد نشان می‌دهد بسیاری از معیارها و سنجه‌های به دست آمده در تحقیقات مختلف که منجر به ایجاد حس امنیت در شهروندان می‌شود، مستقیم یا غیرمستقیم با اصول به کار رفته در طراحی منظر شهرها ارتباط داشته و می‌تواند حس مذکور را کاهش یا افزایش دهد. به عبارت دیگر، منظر شهری باید حریم امن زندگی شهروندان باشد. مقاله حاضر بر آن است تا با انتخاب دقیق معیارهای خاص امنیت شهری - که برگرفته از مطالعات قبلی بوده و با منظر و سیمای شهر در ارتباط است - نقش منظر در تأمین حس امنیت شهروندان را براساس مدل و ضرایب اهمیت معیارها ارزیابی کرده و در انتها، راهکارهای برنامه‌ریزی و نکاتی کلی برگرفته از مدل پژوهش برای تقویت نقش منظر شهری در تأمین امنیت شهروندان ارائه دهد. بدین ترتیب از آزمون‌های رگرسیون چند متغیره و آزمون t تک نمونه‌ای استفاده شده است. نتایج نشان داد که متغیرهای خاطره‌انگیزی، هویت مکان و حس مکان به ترتیب با ارزش عددی «۴۲۵»، «۴۰۸» و «۳۹۸» بیشترین تأثیر را بر احساس امنیت در محلّه داشته‌اند.

واژگان کلیدی: منظر شهر، امنیت، شهروندان، رگرسیون چند متغیره، سنندج

مقدمه

منظر شهری به عنوان یکی از عناصر شکل دهنده به فضای شهری و جزئی از ادراک کالبدی، تاثیر بسیاری در مطلوبیت یا عدم مطلوبیت فضای شهری به جای می‌گذارد. فضای شهری بیشترین ارتباط را با مردم و محیط زندگی و در نتیجه تاثیر بسزایی در هویت‌بخشی و احساس آرامش به شهروندان دارد. ظاهر محیط‌های شهری و عوامل متحرک در آن، خاصه مردم و فعالیت‌های آنان، استفاده‌کنندگان از فضا را تحت تاثیر قرار می‌دهد. امنیت به عنوان یکی از نیازهای اساسی در ساختار شهری به شمار می‌رود که با گسترش روند شهرنشینی و افزایش تراکم جمعیتی اهمیتی مضاعف می‌یابد. امنیت نوعی احساس آرامش و آسایش درونی قلمداد می‌شود که از مولفه‌های فعال محیط به دست می‌آید. پیش فرض این تحقیق این است که اگر تصویر فضاهای شهری مغشوش، نفرت‌انگیز و یا یکنواخت باشد؛ به طور مستقیم تاثیر نامطلوبی بر شهروندان و احساس آنها خواهد گذاشت. در این صورت، بستری برای ظهور ناهنجاری‌ها و کاهش احساس امنیت فراهم می‌شود. در واقع، برهم‌ریختگی فضایی احساس ناامن بودن محیط را در مخاطب دامن می‌زند و اضطراب را بر او مستولی می‌سازد (رفعیان و دیگران، ۱۳۹۱: ۵۲). محیط از جنبه‌های کالبدی و اجتماعی به صورت توان‌ساخته شده است. انسان‌ها مکان‌های اطراف خود را خلق می‌کنند و مکان‌های مستقل از انسان معنا ندارد. رابطه‌ی بین انسان و مکان، رابطه‌ای سوداگرانه است. افراد چیزهای مثبت و منفی را از محیط گرفته و یا به آن پس می‌دهند. در بسیاری از موارد نوع طراحی فضای کالبدی، نقشی که مکان خاصی به خود می‌گیرد و ابعاد اجتماعی یک محدوده منجر می‌گردد که فضاها امن و یا بالعکس ناامن گردند. عواملی که عواملی که امنیت شهری را از بین می‌برند و موجب تهدید یا کاهش امنیت شهرهای بزرگ می‌شوند بسیارند و برخی فضاهای شهری یکی از عوامل اصلی تهدیدکننده‌ی امنیت شهرها هستند، این فضاها معمولاً از دید محفوظ هستند، و به همین دلیل فضاهای دنج و مطمئنی برای فعالیت‌های غیرمجاز و ناهنجار محسوب می‌شوند. در میان بارزترین ویژگی‌های تاثیرگذار محیط بر انسان، نمادها، نشانه‌ها، تناسبات، صدا، نور و عملکرد می‌باشند، که اینها مانند وجوه مادی و ظاهری بوده و اثرات ناشی از آنها را در مقولاتی چون هویت، تشخیص، احساس تعلق به مکان، احساس امنیت و... می‌توان مورد توجه و بررسی قرار داد (داری پور و ملکی، ۱۳۹۴: ۲۸). همچنین محیط به عنوان سیستمی پیچیده شامل اجزایی است که در طول زمان شکل گرفته و متناسب با تغییرات آن رشد و سازمان‌یافته است. این تغییرات به وسیله‌ی عوامل مختلف طبیعی یا مصنوعی موجب دگرگونی تدریجی در شکل و ساختار عناصر موجود شده و در نهایت سیما و منظر آن را شکل می‌دهند. در اثر فعالیت‌های انسان، چشم‌اندازهای طبیعی به تدریج جای خود را به چشم‌اندازهای انسان‌ساخت می‌دهند. در چشم‌اندازهای انسان‌ساخت، متغیرهای درگیر در فرآیند تغییر زیادتر و اغلب به فرآیندهای اجتماعی - اقتصادی وابسته‌اند. یکی از مهمترین این فرآیندهای اجتماعی، امنیت شهری است. پدیده‌ای که امروزه در محله‌ها و فضاهای شهری، به یکی از مهمترین مسائل و چالش‌های برنامه‌ریزان و طراحان تبدیل شده است. آنچه در مقاله حاضر دقیق‌تر مورد بررسی قرار می‌گیرد، ارتباط دو مفهوم مذکور، یعنی منظر شهری و امنیت در سطح محلات شهری است. چراکه نظریات و تجربیات گوناگون نشان داده‌اند امنیت، مفهوم گسترده و مهمی است که همه‌ی علوم، از اقتصاد و جامعه‌شناسی گرفته تا شهرسازی و معماری منظر می‌توانند و باید در ایجاد و حفظ آن نقش داشته

باشند. از طرف دیگر، این شهرسازان و معماران هستند که سیمای کالبدی و محیط ساخته شده شهرها را شکل داده و تابلویی را پیش روی شهروندان قرار می‌دهند که هر روز و شب آن را به تماشا نشسته و در آن محیط زندگی و رشد می‌کنند. بنابراین توجه به نقش منظر و محیط شهری در تامین امنیت شهروندان، به عنوان یکی از اساسی‌ترین نیازها آنان، ضروری به نظر می‌رسد و این سوال جای بررسی دارد که طراحی‌ها و شهرسازی‌های موجود، تاکنون چقدر توانسته‌اند توازن و هماهنگی را بین دو مفهوم مذکور (منظر شهری و امنیت) برقرار سازند (شعبان جولا و زندیه، ۱۳۹۴: ۹۲). بنابراین در ارتباط با موضوع دو سوال بدین شرح مطرح می‌شود.

- وضعیت احساس امنیت شهروندان در محدوده‌ی مورد مطالعه در چه سطحی قرار دارد؟

- کدام یک از مؤلفه‌های منظر شهری بر احساس امنیت شهروندان موثر است؟

- فرضیات تحقیق: با توجه به پژوهش، فرضیه‌های زیر مطرح است:

الف) به نظر می‌رسد، شهروندان محله عباس‌آباد شهر سنج، هویت مکان و خاطره‌انگیزی را در احساس امنیت خود مؤثرتر می‌دانند.

ب) به نظر می‌رسد، احساس امنیت در محدوده مورد مطالعه از دید ساکنین، پایین‌تر از سطح متوسط ارزیابی شده است.

روش تحقیق

این پژوهش با توجه به نحوه گردآوری داده جزء پژوهش‌های توصیفی - تحلیلی محسوب می‌شود. ابتدا با استفاده از روش اسنادی و بررسی ادبیات موضوعی، منابع موجود در این زمینه جمع‌آوری شد، سپس چارچوب نظری پژوهش تهیه شد. همچنین بر اساس چارچوب نظری، متغیرها و چارچوب‌های مسئله تعیین، و از طریق مصاحبه سازمان‌یافته و ابزار پرسش‌نامه، اطلاعات جمع‌آوری شد، بعد از آن حجم نمونه از طریق فرمول کوکران، ۳۸۳ بدست آمد، که برای دستیابی به نتیجه دقیق‌تر و کاهش اشتباهات احتمالی، حجم نمونه به ۴۰۰ پرسش‌نامه افزایش پیدا کرد. پرسش‌نامه بین افراد بالای ۲۰ سال (اعم از زن و مرد) توزیع شد، و در نهایت نتایج حاصله از طریق نرم‌افزار *SPSS* از جمله آزمون *T Test*، تحلیل رگرسیون چند متغیره، و رادار چارت مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. همچنین پایایی متغیرهای تحقیق از طریق آلفای کرونباخ عدد ۰/۸۲۷ بدست آمد (جدول شماره ۱) همانطور که مشاهده می‌شود، تمام اعداد بدست آمده نزدیک به عدد "۱" است که نشان از همبستگی مطلوب و قوی بین سوالات است. و نیز روایی پرسش‌نامه توسط اساتید و افراد آگاه در این زمینه تایید گردید.

جدول ۱- روایی و پایایی پرسشنامه

کل	Cronbach's Alpha	تعداد گویه	ابعاد
۰/۸۲۷	۰/۸۸۰	۵	حس مکان
	۰/۸۹۵	۶	هویت مکان
	۰/۹۰۸	۳	خاطره‌انگیزی
	۰/۸۶۶	۵	خوانایی

	۰/۷۳۸	۸	ادراکات عمومی و لذت بصری
	۰/۷۱۱	۸	فرم و ریخت شناسی

مبانی نظری

- امنیت: امنیت^۱ از ریشه لاتین^۲ که در لغت به معنای نداشتن دلهره و دغدغه است؛ گرفته شده و همچنین موضوعاتی چون «رهایی از خطر، تهدید، آسیب، اضطراب، هراس، نگرانی با وجود آرامش، اطمینان، آسایش، اعتماد، تامین، ضمانت» را در برمی گیرد. امنیت در فرهنگ فارسی نیز به معنای آزادی و آرامش، فقدان ترس و عدم هجوم دیگران بیان شده و در فرهنگ علوم رفتاری نیز دو معنا از این واژه شامل یک حالتی که در آن ارضای احتیاجات و خواسته‌های شخصی انجام شود و احساس ارزشی شخصی، اطمینان خاطر، اعتماد به نفس و پذیرشی که در نهایت از سوی طبقه‌های اجتماعی نسبت به فرد اعمال می‌شود مطرح شده است.

از این رو با توجه به تعاریف ارائه شده، امروزه امنیت از طرف اندیشمندان و صاحب‌نظران به عنوان یکی از مهمترین نیازهای اساسی انسان در شهرها و اجتماعات انسانی مطرح می‌شود. چنانچه مازلو رتبه دوم نیازهای انسانی را در هرم پیشنهادی سلسله مراتب نیازهای انسانی خود به امنیت اختصاص می‌دهد. البته سایر محققان نیز به شکل‌های متفاوت به این موضوع اشاره داشته‌اند که در جدول شماره (۲) مورد اشاره قرار گرفته است.

جدول ۲- جایگاه ایمنی و امنیت در نظریات مختلف

نظریه پرداز	مازلو (۱۹۸۷)	استیلی (۱۹۷۳)	کنتریل (۱۹۶۵)	لگتون (۱۹۵۹)
رتبه دوم نیاز انسانی	ایمنی و امنیت	تماس اجتماعی	امنیت و نظم	جهت و گرایش در جامعه

منبع: (مویدی و دیگران، ۱۳۹۲: ۱۶۴)

جیکوب^۳ در نظریه خود اذعان می‌دارد یک خیابان زنده، همیشه و به گونه‌ای همزمان، استفاده‌کنندگان و تماشاچیان را داراست و به تعبیر دیگر انسان برای احساس امنیت خود، انسان را می‌جوید (Robinson, 1996: 1). از این رو در مطالعات و پژوهش‌های مرتبط با شهر، حوزه‌های شهری و بیان معیارهای کیفیت مطلوب شهری کیفی "همواره امنیت به عنوان یکی از شاخص‌های مهم کیفیت زندگی شهری مورد توجه قرار گرفته چنانچه زندگی دربرگیرنده ابعاد روانی است که شاخص‌هایی همچون رضایت، شادمانی و امنیت را دربرمی‌گیرد. در برخی موارد، رضایت اجتماعی نامیده می‌شود". در جدول ذیل مولفه‌های کیفیت مطلوب شهری در اندیشه برخی نظریه‌پردازان اشاره شده است. این شاخص‌ها چه به طور مستقیم یا غیرمستقیم در زندگی شهری تاثیر گذاشته و « امروزه معیار امنیت ساکنان شهر با عدم هراس و

¹ Security

² Secures

³ Jacobs

اضطراب آنها از تاسیسات، راه‌ها، ساختمان‌ها، اتفاقات غیر مترقبه‌ای که امکان وقوع آنها در شهر وجود دارد مورد سنجش قرار می‌گیرد» (شیعه، ۱۳۸۶: ۱۴۶).

جدول ۳- مولفه‌های کیفیت مطلوب شهری

مولفه‌های کیفیت مطلوب شهری	نظریه پرداز
دسترسی، راحتی و آسایش، سرزندگی و حیات، شادی و شغف، شکل، حفاظت از محیط، تنوع و تجانس، معنی، خوانایی ساخت، بازبودن فضاها، مرمت و نگهداری، سلامتی و ایمنی	ساوت ورت
تامین کلیه نیازهای فیزیکی - ایمنی و امنیت و حفاظت - محیط اجتماعی هدایتگی - یک تصویر ذهنی و شهرت خوب - فرصت خلاق بودن - از نظر زیبایی‌شناسی مطبوع	ماسلو
ارائه عوامل تنش‌زا در زندگی شهری: آلودگی و از بین رفتن منابع، ترس، آلودگی، یکدستی بیش از حد جامعه، آب و هوای بد، زمان بیش از حد سفر، وضع نامناسب مسکن، خدمات غیرکارا، فقر و بیکاری، مقیاس غیر انسانی ساختمان‌ها، تفریح ناکافی، نرخ رشد خیلی زیاد خطرات و بیماری‌ها، فقدان تماس با طبیعت، جدایی اجتماعی، تغذیه	دانیل کاپون و ماری روچ
تامین نیازهای ساکنین، ایمنی و امنیت و حفاظت، از نظر بصری سامان یافته و منظم، محیط اجتماعی هدایت کننده و تقویت کننده حس مکان، تصویر ذهنی مناسب، شهرت و اعتبار خوب، افزایش حس اعتماد و منزلت، فرصت خلاق بودن و شکل دادن به فضای شخصی، دارای جنبه زیبایی شناسانه و از نظر کالبدی قابل تصور	هیلدن براندفری
دسترسی و به هم پیوستگی - افزایش امنیت - استفاده‌ها و فعالیت‌ها - اجتماع‌پذیری	موسسه PPS

منبع: (رفیعیان و دیگران، ۱۳۹۳: ۳۷)

- **منظر شهری:** استفاده از "منظر" به عنوان یک واژه علمی، تقریباً جدید است. امروزه، تنها به پدیده‌ای قابل تفسیر و تحلیل با روش‌های علمی اطلاق نمی‌شود بلکه موضوعی است تجربی که دارای معانی زیبایی شناختی، وجودی و هنری نیز هست. برای منظر، تعاریف و مختلف و متفاوتی ارائه شده است (به عنوان مثال: لنگ، ۱۳۸۶؛ تیلور، ۱۳۸۵؛ محمودی، ۱۳۸۵؛ منصوری، ۱۳۸۲؛ فرجامی، ۱۳۸۵؛ گلکار، ۱۳۸۵؛ برک، ۱۳۸۷).

منظر شهری در مقیاس کلان هنگامی مطرح می‌شود که ناظر به واسطه حضور در مکانی خاص، کل شهر یا بخش وسیعی از آن را مشاهده می‌کند. منظر شهری در این مقیاس به طور مشخص در رابطه با ویژگی‌های طبیعی، فرهنگی و تاریخی شهر قرار می‌گیرد (ر.ک به تیموری، ۱۳۸۶). شهر متشکل از شبکه‌ای از فضاها متوالی با کیفیات بصری متفاوت است. این توالی فضایی در صورتی به وجود می‌آید که انسان در طول یک مسیر، فضاها قابل تمایز از یکدیگر را ادراک و آنها را به عنوان فضاها مرتبط به هم تلقی کند. شهروندان با عبور از این فضاها، ادراکات حسی مختلفی را در اثر دریافت پیام‌های متنوع کسب می‌کنند (ر.ک به حسینی، ۱۳۸۷).

"جک نسر" پنج خصوصیت از محیط‌های دوست داشتنی را مشخص می‌کند که محیط‌های نامطلوب برعکس این ویژگی‌ها را دارند: ۱. تمیزی و نگهداری خوب ۲. اصالت تاریخی داستان ۳. نظم داشتن ۴. رنگ طبیعی داستان ۵. فضاها باز و

تعریف شده (Nasar, 1998: 5) جک نسر در کتاب "سیمای ارزیابانه شهر" بیان می‌کند که هر روزه افراد زیادی برای انجام فعالیت‌های روزمره ناگزیر از عبور از فضاهای شهری‌اند و در طول این گذر، به ناچار بخش‌هایی از محیط شهری خود را تجربه می‌کنند (Carmona, 2006: 130). همچنین "کرمونا" اعتقاد دارد فرم شهر و ظاهر آن باید طیف وسیعی از مردمی که آن را تجربه می‌کنند را راضی کند، همانطور که راپاپورت⁵ منظر شهر را نقطه تماس فرد با محیط پیرامون می‌داند (همان).

– ارتباط میان امنیت و منظر شهری: انسان به عنوان بهره‌بر و عامل پدیدآورنده شهر، ساکن بوده، زندگی می‌کند و در آن به فعالیت می‌پردازد و حضور او در شهر دائمی است چه به عنوان ساکن بخشی از شهر و چه به عنوان عابر در بخش‌های دیگر، در حالت دوم برآورد نیازهای انسان با حضور موقت مطرح می‌باشد که در آن امنیت، آسایش و ایمنی و خوشایندی از حضور در فضای شهری مدنظر بوده و نیاز به تجهیزات و تاسیساتی دارد که بتواند امکان حضور افراد را فراهم آورد. احساس امنیت در فضا نیز با احساس آرامش و مطلوبیت کسب می‌شود و این احساس مطلوبیت با افزایش ناهنجاری‌ها، اصوات مزاحم، آلودگی‌ها و مناظر ناپسند جای خود را به احساس آشفتگی، اغتشاش و حس ناامنی می‌دهد. حصول احساس امنیت در منظر شهری بیشتر در برگیرنده ادراک معنایی و مطلوبیت از فضا است که می‌توان ارتباط روحی بین پدیده‌ها با انسان را مورد مطالعه قرار داد و منظر شهری به دلیل خاصیت عینی ذهنی بودن امکان بررسی و سنجش مستقیم و مداخله را به طراحان می‌دهد. بنابراین در هر مرحله محیطی معنایی نهفته است که طی یک فرایند دو مرحله‌ای توسط افراد ارزیابی می‌شود. در مرحله اول واکنشی تقریباً آبی نسبت به شکل‌ها و الگوهای محیط در ذهن صورت می‌گیرد که آن را «الهام» می‌نامیم، در مرحله دوم یا شناختی «ادراک» رمزگشایی از اشارات محیطی که در اشیا و روابط آنها وجود دارد. بر این اساس «انسان اطلاعات دریافتی را در ذهن خود منظم کرده و علاوه بر اجزای محیط، نظم یا رابطه حاکم میان آنان را نیز در ذهن خود به تصویر کشیده و به آن معنا می‌بخشد». سپس بر پایه معنای شکل گرفته در ذهن وی نسبت به محیط احساس امنیت یا ناامنی پیدا مینماید. رعایت تناسبات بصری و انسانی در مقیاس فضا باعث هماهنگی و ایجاد نظم شده و در نهایت با ایجاد آرامش، احساس امنیت در فضا می‌دهد پس میتوان نقش منظر شهری در احساس امنیت را به خوبی درک نمود (پاکزاد، ۱۳۸۵: ۵۴؛ ماتلاک، ۱۳۷۹: ۹۶ – ۱۱۳؛ توسلی، ۱۳۷۶: ۳۵).

درحالی که شهری شدن به طور گسترده‌ای به عنوان اساس مدرنیسم پذیرفته شده، چالش‌های محیطی و اجتماعی را نیز باعث شده است (Adams & Serra, 2009). امنیت و منظر شهری دو زیرمجموعه و مؤلفه از پدیده شهری شدن است که بیشتر مورد بحث قرار گرفت. با توجه به موارد مطرح شده می‌توان گفت: در فعالیت‌های روزانه، مردم باید در قسمت‌های عمومی محیط شهری عبور و آن را تجربه کنند. از این رو محیط و فضای ساخته شده، که منظر و سیمای شهری نیز جزء تفکیک ناشدنی آن است، باید به گونه‌ای طراحی شود که احساس امنیت و آرامش را در عابرین و ساکنین ایجاد کند. در

⁵ Rapaport

واقع امنیت، مفهومی است که می‌بایست در سطح شهر توسط ابزار نیرومند و اثرگذاری چون منظر شهری، در استفاده‌کنندگان از فضاهای شهری القا شده و آن را نهادینه سازد (شعبان جولا و زندیه، ۱۳۹۴: ۹۴).

شهری منظر اساس بر امنیت احساس سنجش جدول ۴- شاخص‌های

مؤلفه‌های اصلی	معیارها	زیرمعیارها
حس مکان	احترام به نیازهای انسانی	توجه به موضوعاتی چون آرامش، ایمنی و زیبایی
	عدم تمایل به جایگزینی	-
	میزان علاقه	-
	انعطاف‌پذیری	توانایی و قدرت فضا در پذیرفتن عملکردها و انجام فعالیت‌های گوناگون
هویت مکان	سازگاری بصری	متناسب بودن خصوصیات بصری منظر با عملکرد و معنی محیط
	تاثیر بر مخاطبان	-
	حس اعتماد به نفس	-
	تمایز	عناصر متمایزکننده منظر از نقاط دیگر، تعریف هدف مردم استفاده از مکان
خاطره‌انگیزی	اثربخشی	وجود منظر مناسب با عملکرد و نوع فعالیت در محیط
	تداوم و پیوستگی	آشنایی و تجربه شخصی فرد از محیط و منظر
	فرهنگ	توجه به آداب و رسوم و باورهای مردم در منظر
	حس تعلق	رضایت فرد از منظر و حس تعلق در محیط
خوانایی	مانوس بودن	-
	تجربه در محیط	خاطرات موجود از منظر محیط در ذهن افراد - تجربه محیط و اثر منظر
	جهت‌یابی	قرائت سهل محیط و راه‌یابی آسان به نقاط مختلف
	روشنی و وضوح	تصویر روشن از فضا در ذهن هر ناظر
ادراکات عمومی و لذت بصری	وجود راهنما	وجود عناصر راهنما
	وجود نشانه	وجود عناصر شاخص منظر و نشانه برای شناسایی محیط
	انطباق فرم و عملکرد	سهولت خوانش فضا در انطباق فرم و عملکرد
	زیبایی‌شناسی	چشم‌نوازی کالبد فضا یا ترکیب‌بندی، کیفیت رنگ و مصالح
فرم و ریخت‌شناسی	جدابیت	-
	احساس آشفته‌گی	وجود اغتشاش و عناصر چشم‌انداز
	تنوع	تنوع فرم‌ها (تنوع عملکردها در حس مکان)
	ایمنی	توجه به ایمنی (تفکیک سطوح تردد) وجود فضاهای بی‌خطر و آزاررسان
فرم و ریخت‌شناسی	نفوذپذیری بصری	ارتباط بصری با نقاط مختلف
	آلودگی	وجود آلودگی‌های تاثیرگذار بر زندگی انسان، آلودگی صدا، آلودگی بصری و...
	سرزندگی	-
	شکل و اندازه	وجود نظم هندسی، اندازه متناسب
فرم و ریخت‌شناسی	روابط و چیدمان	چیدمان مبلمان، ارتباط مبلمان شهری با نیازهای انسان و...
	ابعاد و مقیاس (انسانی)	رعایت و توجه به مقیاس انسانی
	بافت و تزئینات	-
	وسعت	وسعت فضا

شاخص‌های سنجش احساس امنیت بر اساس منظر شهری

روشنایی و نورپردازی مناسب بنا در شب، استفاده مناسب از نور در روز	نور		
توجه به تناسب فضایی، تناسب منظر با اندازه فضا	تناسب		
استفاده از فضای سبز، درختان و عناصر طبیعی موجود در محیط	استفاده از عناصر طبیعی		
وجود رنگ‌های آرامبخش در فضا	رنگ		

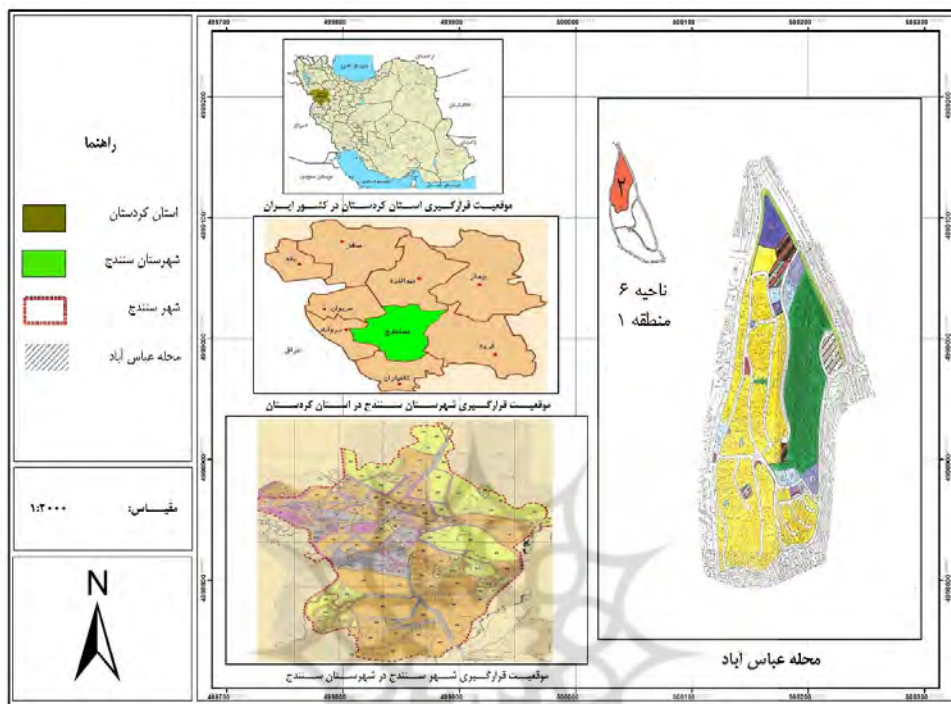
محدوده‌ی مورد مطالعه

عباس آباد، یکی از محلات حاشیه‌ای و خودرو شهر سنندج است. بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۰ (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰)، جمعیت این محدوده ۵۶۰۸۳ نفر و مساحتی برابر ۹۶ هکتار داشته است. این محله از غرب به خیابان گلشن، چهار راه گلشن و خیابان ارشاد محدود می‌شود. شمال محله را تپه‌های شمال شرق سنندج دربرگرفته است که به محدوده‌ی کانی کوزله و سپس جاده سقز - سنندج می‌پیوندد. از شرق نیز به محدوده‌ی کانی کوزله، فرجه و تپه‌های اطراف آن پیوسته است. و ضلع جنوبی آن را شهرک صنعتی، محدوده‌ی عباس آباد پایین و میدان نبوت دربرگرفته است. محدوده‌ی عباس آباد بالا به عنوان یک مجتمع زیستی و مرکز سکونت انسانی برای پاسخگویی به نیازهای فضایی قشر خاصی از جامعه (مهاجرین روستایی و اقشار کم درآمد شهری) پا به عرصه‌ی وجود نهاده است.

شکل ۱- موقعیت جغرافیایی محله عباس آباد

منبع: (ترسیم شده توسط نگارندگان)

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

- یافته‌های توصیفی پرسشنامه

با توجه به جدول شماره ۵، پرسش‌شوندگان با بیش از ۶۵ سال، بیشترین درصد، و افراد ۲۵ - ۳۵ سال، کمترین درصد پرسش‌شونده را شامل می‌شوند. ۶۰ درصد پاسخگویان مرد و ۴۰ درصد را زنان تشکیل می‌دهند. ۹ درصد بی‌سواد، ۳۱ درصد تحصیلات ابتدایی، ۷ درصد راهنمایی، ۱۸ درصد دیپلم و ۳۵ درصد دارای مدرک دانشگاهی‌اند. حدود ۶۰ درصد افراد پرسش‌شونده مدت اقامت خود را کمتر از ۳۰ سال ذکر نموده‌اند، و ۴۰ درصد افراد نیز بیش از ۳۰ سال در محله زندگی کرده‌اند. ۳۲ درصد افراد پرسش‌شونده در محله دیگر، ۲۴ درصد در همین محله، ۲۶ درصد در شهر دیگر و ۱۸ درصد افراد پرسش‌شونده نیز در روستا بوده‌اند (محل اقامت پیشین افراد پرسش‌شونده).

جدول ۵- مشخصات پرسش‌شوندگان

شرح						ویژگی	ردیف
۶۵ +	۶۵ - ۵۶	۵۵ - ۴۶	۴۵ - ۳۶	۳۵ - ۲۵	سن	۱	
% ۳۰	% ۱۶	% ۲۲	% ۲۰	% ۱۲	درصد فراوانی		
زن			مرد			جنسیت	۲
% ۴۰			% ۶۰			درصد فراوانی	
لیسانس به بالا	فوق دیپلم	دیپلم	راهنمائی	ابتدایی	بی‌سواد	تحصیلات	۳
% ۳۱	% ۴	% ۱۸	% ۷	% ۳۱	% ۹	درصد فراوانی	
۵۰ + سال	۵۰ - ۴۱ سال	۴۰ - ۳۱ سال	۳۰ - ۲۱ سال	۲۰ - ۱۱ سال	۱۰ - ۱ سال	مدت اقامت در محله	۵
% ۲۴	% ۶	% ۱۲	% ۲	% ۱۰	% ۴۶	درصد فراوانی	
روستا	شهر دیگر	همین محله	محله دیگر	محل اقامت پیشین		۶	
% ۱۸	% ۲۶	% ۲۴	% ۳۲	درصد فراوانی			

منبع: (تجزیه و تحلیل پرسش‌نامه ۱۳۹۷)

- یافته‌های تحلیلی

در این پژوهش برای تعیین و رتبه‌بندی معیارها و زیرمعیارها از تحلیل «رگرسیون چند متغیره» استفاده شده است. ارزش هر «وزن رگرسیون» دامنه تغییرات متغیر وابسته (متغیر سطح بالاتر در درخت ارزش) را به ازای یک واحد تغییر در متغیر مستقل (متغیر سطح پایین‌تر در درخت ارزش) نشان می‌دهد. جهت کمی کردن مدل از روش مقیاس‌سازی استفاده شده است و نتایج بدست آمده نشان‌دهنده آن است که کلیه معیارهای بکار رفته با متغیرهای شهری دارای رابطه معناداری می‌باشند. جهت سنجش احساس امنیت نیز از آزمون T تک نمونه‌ای استفاده شده است که در جدول ۶ مورد بررسی قرار گرفته است.

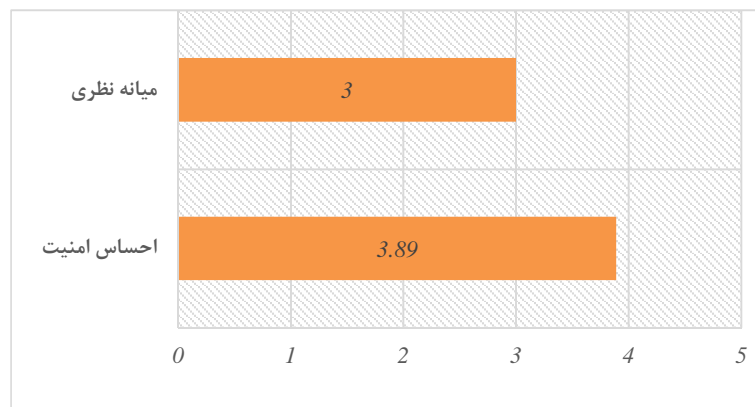
میانگین امتیاز احساس امنیت در محله عباس‌آباد شهر سنندج به صورت کلی $۳/۸۹$ بدست آمده و با توجه به اینکه طیف لیکرت مورد استفاده در این مطالعه ۱ الی ۵ می‌باشد، بنابراین عدد ۳ بعنوان میانه نظری پاسخ‌ها انتخاب شده است. نتایج جدول ۶ نیز نشان می‌دهد که میانگین احساس امنیت و میانه نظری (۳) رابطه معناداری وجود دارد. مقدار میانگین مولفه‌ها بر اساس نتایج حاصل از آزمون T یک طرفه برابر $۳/۸۹$ می‌باشد که نشان‌دهنده این موضوع است که احساس امنیت در محله مورد نظر از دید ساکنان بالاتر از سطح متوسط ارزیابی می‌شود و در شکل شماره ۲ نمایش داده شده است.

یک طرفه احساس امنیت T جدول ۶- نتایج آماری

Error Mean	Std.Deviation	Mean	N	احساس امنیت
۰/۱۷۱۵۸	۰/۰۷۴	۳/۸۹	۴۰۰	

منبع: (نگارنده، ۱۳۹۷)

شکل ۲- میانگین احساس امنیت در محدوده مورد مطالعه در مقایسه با میانه نظری

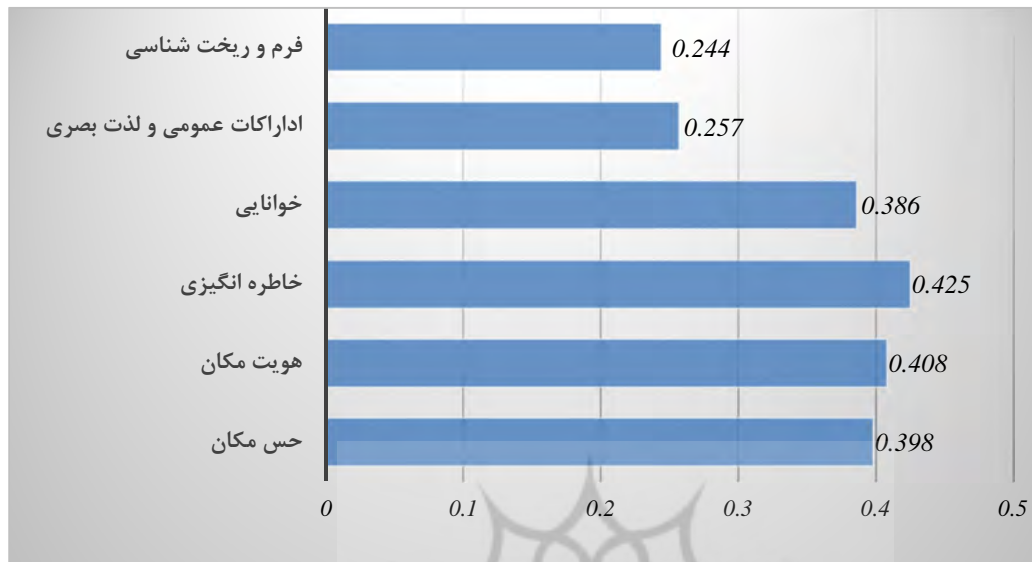
همچنین لازم به ذکر است به منظور بدست آوردن میزان احساس امنیت در معیارهای سازنده آن از آزمون رگرسیون چند متغیره استفاده شده است. بر این اساس شش معیار « حس مکان، هویت مکان، خاطره‌انگیزی، خوانایی، ادراکات عمومی و لذت بصری و فرم و ریخت شناسی» به عنوان عوامل سازنده احساس امنیت بر اساس منظر شهری مورد بررسی قرار گرفته‌اند. با توجه به جدول شماره ۷ مشاهده می‌شود که متغیرهای خاطره‌انگیزی، هویت مکان و حس مکان به ترتیب با ارزش عددی «۰.۴۲۵، ۰.۴۰۸ و ۰.۳۹۸» بیشترین تاثیر را بر احساس امنیت در محله داشته‌اند.

جدول ۷- اولویت‌بندی معیارها بر اساس آزمون رگرسیون چند متغیره

رتبه	Sig.	T	ضرایب استاندارد نشده		متغیرها
			Beta	Std.Error	
۳	۰/۰۰۰	۲/۷۶	۰.۳۹۸	۰/۰۰۰	حس مکان
۲	۰/۰۰۰	۳/۱۱	۰.۴۰۸	۰/۰۰۰	هویت مکان
۱	۰/۰۰۰	۳/۲۶	۰.۴۲۵	۰/۰۰۰	خاطره‌انگیزی
۴	۰/۰۰۰	۲/۶۹	۰.۳۸۶	۰/۰۰۰	خوانایی
۵	۰/۰۰۰	۱/۷۷	۰.۲۵۷	۰/۰۰۰	ادراکات عمومی و لذت بصری
۶	۰/۰۰۰	۱/۴۱	۰.۲۴۴	۰/۰۰۰	فرم و ریخت شناسی

منبع: نگارنده، (۱۳۹۷)

شکل ۳- اولویت‌بندی معیارها

منبع: (نگارنده، ۱۳۹۷)

پاسخ به سوالات تحقیق

سوال اول (وضعیت احساس امنیت شهروندان در محدوده‌های مورد مطالعه در چه سطحی قرار دارد؟): برای پاسخ دادن به این سوال از آزمون T تک نمونه‌ای استفاده کردیم. همانطور که قبلاً ذکر شد احساس امنیت شهروندان در محله عباس‌آباد از میانگین نظری تحقیق یعنی عدد ۳ بالاتر بود (یعنی عدد ۳/۸۹) پس شهروندان از امنیت موجود در محله رضایت دارند.

سوال دوم (کدام یک از مؤلفه‌های منظر شهری بر احساس امنیت شهروندان موثر است؟): همانطور که مشاهده گردید، برای این منظور از رگرسیون چند متغیره استفاده شد که نتایج نشان داد که متغیرهای خاطره‌انگیزی، هویت مکان و حس مکان به ترتیب با ارزش عددی «۰.۴۲۵»، «۰.۴۰۸» و «۰.۳۹۸». بیشترین تاثیر را بر احساس امنیت در محله داشته‌اند، و خوانایی، ادراکات عمومی و لذت بصری و فرم و ریخت‌شناسی به ترتیب با ارزش عددی «۰.۳۸۶»، «۰.۲۵۷» و «۰.۲۴۴». در رده‌های چهارم تا ششم قرار دارند.

تایید یا رد فرضیات تحقیق

الف) به نظر می‌رسد، شهروندان محله عباس‌آباد شهر سنندج، هویت مکان و خاطره‌انگیزی را در احساس امنیت خود مؤثرتر می‌دانند: با توجه به آزمون رگرسیون چند متغیره، مشخص گردید که شهروندان متغیرهای خاطره‌انگیزی، هویت مکان و حس مکان را در احساس امنیت خود مؤثرتر می‌دانند (فرضیه تایید می‌شود).

ب) به نظر می‌رسد، احساس امنیت در محدوده مورد مطالعه از دید ساکنین، پایین‌تر از سطح متوسط ارزیابی شده است: با توجه به آزمون T تک نمونه‌ای مشخص گردید که احساس امنیت ساکنین محله عباس‌آباد بالاتر از میانگین نظری تحقیق بود (میانگین نظری عدد ۳، و ارزش عددی احساس امنیت از طریق آزمون ذکر شده ۳/۸۹ بود) (فرضیه رد می‌شود).

نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که وجود امنیت و احساس امنیت در محله عباس‌آباد شهر سنندج از دید ساکنان، بالاتر از سطح متوسط ارزیابی شده است. بر اساس مدل احساس امنیت و مطالعات انجام شده شش معیار هویت مکان، خاطره‌انگیزی، فرم و ساختار، حس مکان، خوانایی، ادراک عمومی و بصری سازنده احساس امنیت بر اساس منظر شهری به دست آمده‌اند. میانگین امنیت در چهار معیار هویت مکان و خاطره‌انگیزی، حس مکان و خوانایی بالاتر از میانه نظری و در دو معیار دیگر (فرم و ساختار، خوانایی و ادراک عمومی و بصری) پایین‌تر از میانه نظری ارزیابی شده است. لذا می‌توان اینگونه نتیجه گرفت که در محله عباس‌آباد شهر سنندج، شهروندان مشارکت‌کننده در پژوهش، هویت مکان و خاطره‌انگیزی، حس مکان و خوانایی را در احساس امنیت خود مؤثرتر از سایر مؤلفه‌ها دانسته‌اند و به ترتیب در هر کدام از این مؤلفه‌ها از معیارهایی برخوردار هستند که توسط شهروندان اولویت‌گذاری شده‌اند. لذا توجه به این اولویت‌ها و پیش‌بینی راهکارهایی برای تقویت آنها باعث خواهد شد تا احساس امنیت شهروندان از محیط تا حد قابل قبولی بهبود یابد. زمانی که آسیب‌های اجتماعی و ناهنجاری‌های اجتماعی در جامعه افزایش یابد، ترس، نگرانی و اضطراب هم افزایش می‌یابد. بنابراین بررسی جنبه‌های کمی و کیفی امنیت، چه از لحاظ اجتماعی و چه از لحاظ کالبدی حائز اهمیت می‌باشد. مؤلفه‌های خاطره‌انگیزی نیز از مباحثی است که شهروندان در جهت افزایش سطح امنیت محله خود به آن پرداخته و این مقوله را مورد توجه قرار داده‌اند. این مؤلفه نیز با دربرگیری جهت‌یابی، وجود راهنما، وجود نشانه، وجود روشنی و وضوح به انطباق فرم با عملکرد، تأثیر زیادی بر افزایش احساس امنیت محلات شهری خواهد داشت. جهت افزایش سطح امنیت در سطح محله عباس‌آباد شهر سنندج در مؤلفه‌های هویت مکان و خاطره‌انگیزی راهکارهای زیر ارائه شده است:

جدول ۸- راهکارهای ارائه شده

معیار	زیرمعیار	راهکار
هویت مکان	اثربخشی	- استفاده از مبلمان مناسب در کوچه و خیابان‌های محله - نورپردازی مناسب در ساختمان‌ها - استفاده از رنگ‌های متنوع، آب، درخت و...
	فرهنگ	- برگزاری دوره‌ها و کلاس‌های آموزشی جهت ارتقای سطح فرهنگی شهروندان
خاطره‌انگیزی	حس تعلق	- برنامه‌ریزی جهت افزایش مشارکت کنندگان از فضا - تعریف و باززنده‌سازی نشانه‌های ذهنی شهروندان - افزایش فضاهای شهری پیاده‌مدار جهت فراهم نمودن حضور مردم
	مانوس بودن	- تقویت و امکان بروز بهتر گونه‌های فعال و سالم در سطح کالبد محله - ایجاد محیطی مانوس از طریق ایجاد مکان دخل و تصرف
	تجربه در محیط	- توجه به مراسم و جشن‌ها جهت تداوم و انتقال خاطرات جمعی - توجه بیشتر به پهنه‌های مرکزی و تاریخی شهرها به عنوان بستر شکل‌گیری فضاهای خاطره‌انگیز - برانگیخته شدن احساسات مثبت شهروندان

منابع

- برک، آگوستن (۱۳۸۷)، منظر، مکان، تاریخ؛ ترجمه مریم السادات منصور، باغ نظر، ۵ (۹)، صص ۸۱ - ۹۰.
- پاکزاد، جهان‌شاه (۱۳۸۵)، سیمای شهر، آنچه کوین لینچ از آن می‌فهمید، مجله آبادی، شماره پنجاه و سوم.
- توسلی، محمود (۱۳۷۶)، قواعد و معیارهای طراحی فضای شهری، تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران.
- تیلور، نایجل (۱۳۸۵)، عناصر منظر شهری و هنر طراحی شهری، ترجمه وحید تقی یاری، پیوند فیروزه، فصلنامه آبادی، (۵۳)، صص ۸۶ - ۹۲.
- تیموری، محمود (۱۳۸۶)، مفهوم منظر شهری، نشریه اینترنتی معماری منظر www.manzaronline.com
- حسینی، سید باقر؛ رزاقی اصل، سینا (۱۳۸۷)، حرکت و زمان در منظر شهری، انگاره‌ها و مفاهیم طراحی، تهران، نشریه بین‌المللی علوم مهندسی دانشگاه علم و صنعت ایران، (۶)، صص ۸۳ - ۸۸.
- داری پور، نادیا؛ ملکی، سعید (۱۳۹۴)، بررسی نقش مولفه‌های منظر شهری در ارتقای سطح احساس امنیت شهروندان در فضاهای عمومی شهر اهواز (مورد مطالعه: محله گلستان)، دو فصلنامه پژوهش‌های منظر شهر، سال دوم، شماره سوم، صص ۲۷ - ۳۶.
- رفیعیان، محسن؛ مویدی، محمد؛ سلمانی، حسن (۱۳۹۳)، سنجش احساس امنیت شهروندان با استفاده از مولفه‌های منظر شهری (نمونه موردی: محله اوین)، مجله علوم جغرافیایی، شماره ۲۱، صص ۳۳ - ۵۹.
- رفیعیان، محسن؛ مویدی، محمد؛ سلمانی، حسن؛ توانگر، لیلا (۱۳۹۱)، ارزیابی احساس امنیت شهروندان با رویکرد منظر شهری (مورد مطالعه: محله اوین)، فصلنامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی، شماره هشتم، صص ۵۱ - ۶۴.
- شعبان‌جولا، الهه؛ زندیه، مهدی (۱۳۹۴)، ارزیابی نقش منظر شهر در تامین امنیت شهروندان (نمونه موردی: شهر قزوین)، فصلنامه علمی پژوهشی مرکز پژوهشی معماری و شهرسازی نظر، شماره ۳۲، سال دوازدهم، صص ۹۱ - ۱۰۲.
- شیعه، اسماعیل (۱۳۸۶) آماده سازی شهر برای کودکان، تهران، نشر شهر.

- فرجامی، امیر (۱۳۸۵)، سیمای شهر، منظر شهری، فصلنامه آبادی (۵۳)، صص ۴ - ۵.
- گلکار، کوروش (۱۳۸۵)، مفهوم منظر شهری، فصلنامه آبادی (۵۳)، صص ۳۸ - ۴۷.
- لنگ، جان (۱۳۸۶)، طراحی شهری، گونه شناسی رویه‌ها و طرح‌ها، ترجمه سید حسین بحرینی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- ماتلاک، جان، (۱۳۷۹)، آشنایی با طراحی محیط و منظر، جلد ۱، ویراستار دکتر حسنعلی لقای، تهران، سازمان پارکها و فضای سبز شهر تهران.
- محمودی، امیرسعید (۱۳۸۵)، منظر شهری، مروری بر چند نظریه. آبادی (۵۳)، صص ۵۴ - ۶۱.
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۰).
- منصوری، سیدامیر (۱۳۸۲)، درآمدی بر شناخت معماری منظر، باغ نظر ۱ (۲)، صص ۶۹ - ۷۸.
- مویدی، محمد؛ علی نژاد، منوچهر؛ نوایی، حسین (۱۳۹۲)، بررسی نقش مولفه‌های منظر شهری در ارتقای سطح احساس امنست در فضاهای عمومی شهری (نمونه موردی: محله اوین تهران)، فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی، شماره ۳۵، صص ۱۵۹ الی ۱۹۱.
- Adams, J.W. & Sierra, K. (2009). Foreword, In *Eco Cities: Ecological Cities as Economic Cities (Conference Edition)*, Hiroaki Suzuki, Arish Dastur, Sebastian Moffatt, Nanae Yabuki. Washington DC: The World Bank
- Carmona, M., Heath, T., & Tiesdell, S. (2006). *Public Places – Urban Spaces: The Dimensions of Urban Design*. New York: Elsevier.
- Nasar, J. (1997). *The Evaluative Image of the City*. Ohio State University: SagePublication.
- Robinson, M. (1996). *The Theoretical Of CPTED 25 years of Responses to C.Ray Jeffry*. Appalachian State University Department of Political Science & Criminal Justice.

